

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ КЛАСУ — ОСНОВА ПРОЕКТУВАННЯ МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ

Наталія СИТНИКОВА, Наталія БУХЛОВА

Copyright © 2000

Суспільна проблема: створення індивідуально зорієнтованої моделі національної середньої освіти.

Мета статті: обґрунтування сутнісного змісту діяльності соціально-психологічної служби експериментальної школи.

Сутнісний зміст: пропонується науково зважений підхід до диференціації та індивідуалізації навчання, створення психолого-педагогічного портрету класу на основі комплексного соціально-психологічного діагностування як необхідної умови проектування навчальних занять у модульно-розвивальній системі.

Ключові слова: психолого-педагогічний портрет, модульне заняття, диференціація та індивідуалізація навчання, модульно-розвивальна система, проектування навчальних занять.

Абревіатура і скорочення: ПППК – психолого-педагогічний портрет класу; СПС – соціально-психологічна служба; МРЗ – модульно-розвивальне заняття.

До змісту сучасної середньої освіти мають входити також ті форми і методи психологічної активності вчителя і учнів, які забезпечують прискорення їхнього розвитку як особистостей та індивідуальностей. Школа покликана не тільки повідомляти навчальний матеріал, а й готувати учнів до життя, яке передбачає наявність: розуміння складних процесів соціально-культурної данності суспільства, усвідомлення своєї громадянської ролі у ньому, прагнення до добра, краси, гармонії за будь-яких міжіндивідуальних обставин. Звідси основне завдання школи – формувати високоморальну, соціально мобільну і відповідальну особистість, яка спроможна реалізувати свій кращий природний і культурний потенціал для розвитку України.

Зазначені завдання успішно вирішує модульно-розвивальна система експериментального навчання, оскільки забезпечує кероване зростання психосоціальних можливостей учителя і учня [1; 5]. Її впровадження передбачає проведення системної ек-

пертно-діагностичної роботи щодо формування цілісного уявлення про особистість кожного учасника навчання, ефективність безпосереднього модульно-розвивального процесу та актуальної розвивальної взаємодії в класі, нарешті про динаміку соціальних взаємозв'язків і взаємовпливів у шкільних групах і колективах [3; 4; 6; 7].

На основі системних соціально-психологічних досліджень у ЗОШ №43 м. Донецька створюються відповідні ПППК, основні складові якого передбачають ґрунтовне пізнання: а) природжених особливостей особи (темперамент, провідна модальність); б) інтелектуального потенціалу та особливостей мислення (розуміння словесних зв'язків, абстрактне мислення, комбінаторні та загальні здібності, розумовий розвиток та творчий потенціал особистості); в) особистісних властивостей (акцентуації і досвід підсвідомого індивіда, особистісна самоактуалізація, гуманність та адаптованість); г) особливостей взаємодії з людьми (соціально-психологічний клімат у колективі, ефективність соціального мислення і соціальних взаємин).

Створення ПППК дає змогу зануритися у внутрішній світ кожного, проектувати розвивальні взаємостосунки, ефективно здійснювати системну диференціацію та глибинну індивідуалізацію навчання. Крім того, є можливість науковими засобами виробляти соціально-психологічний прогноз щодо відбору оптимальних для кожного класного колективу і конкретного учня форм і методів розвивальної взаємодії, можливостей розумового, особистісного та духовного зростання педагога і школяра. Продемонструємо це прикладом.

Готуючись до занять і працюючи з граф-схемою, учитель опирається на психологічний портрет конкретного класу. Так, знаючи розумовий потенціал класного колективу, він має змогу здійснювати внутрішньокласну диференціацію та індивідуалізацію навчання за інтелектуальним критерієм (*див. [6]*). При цьому розмежуванню підлягають: а) психологічні особливості учнів (рівні розумового потенціалу); б) специфіка і характер змісту, форм, методів і засобів навчання (обсяг, складність і способи педагогічного впливу вчителя і учня); в) соціально-психологічний простір розвивальної педагогічної взаємодії (інтенсивність інформаційного обміну знаннями, уміннями, нормами і цінностями, гуманність особистісних ставлень тощо).

У *табл. 1* подані зведені результати інтелектуального тестування учнів 5-В класу за дослідною системою тестів, що свідчать про ефективність покласної диференціації учнів на час їхнього приходу до школи: фактично маємо дві різних групи п'ятикласників за інтелектуальним критерієм, кожній з яких учитель пропонує змістові модулі, міні-підручники, програми самореалізації та дидактичні тести різної складності і надає індивідуально орієнтовану допомогу узагальненого, або деталізованого плану.

Не менш важливу роль в організації диференційованого та індивідуалізованого навчання відіграють соціометричні виміри (*рис. 1*) та дані про особистісну адаптованість [4]. Вчитель може скористатися цими результатами для визначення симпатії-антипатії у взаємовідносинах школярів, їхніх позитивних та негативних взаємовиборів, лідерів і відсторю-

Таблиця 1.
Зведені результати комплексного дослідження інтелектуального розвитку
учнів 5-В класу ЗОШ № 43 м. Донецька у лютому 1999 року

№ п/п	Прізвище, ім'я	Система тестів інтелекту					Сума балів	Рівень інтелектуального розвитку
		Абстрактне мислення	Розуміння словесних зв'язків	Матриці Равена	Загальних здібностей	Шкільний розумового розвитку		
1	Юлія А..	13	22	51	52	14	152	Середній
2	Юлія Б.	24	24	49	72	28	197	Високий
3	Вадим В.	20	20	37	43	18	138	Середній
4	Євген Г.	31	10	36	71	15	163	Середній
5	Ірина Т.	27	9	48	50	36	170	Вище середнього
6	Юлія В.	19	23	34	43	27	146	Середній
7	Юлія З.	19	35	40	62	26	182	Вище середнього
8	Станіслав К.	13	9	44	59	25	150	Середній
9	Павло К.	25	29	49	84	36	223	Високий
10	Злата М.	26	28	48	72	29	204	Високий
11	Світлана К.	28	33	45	56	24	186	Вище середнього
12	Віра М.	29	40	53	89	45	256	Дуже високий
13	Тетяна П.	19	26	44	53	35	177	Вище середнього
14	Євген П.	31	13	50	37	21	152	Вище середнього
15	Денис П	34	27	54	80	47	242	Дуже високий
16	Ольга С.	27	25	51	70	41	214	Високий
17	Галина О.	23	28	47	70	33	201	Високий
18	Марія Т.	20	19	40	77	22	178	Вище середнього
19	Марина Ф.	19	22	27	64	16	148	Середній
20	Галина Ц.	29	21	26	74	35	185	Вище середнього
21	Лляна Ш.	9	18	42	44	22	135	Середній
22	Ігор Ш.	30	29	44	47	46	202	Високий
Сума балів		3346	514	1000	1340	655	3975	
Середній бал		22,4	25	45	61	30	189	
% розв'язання тестових задач		44%	50%	77%	61%	21%	47%	

Отже: дуже високий – 2 особи, високий – 6, вище середнього – 7, середній - 7

Рисунок 1.

Результати соціометричних досліджень учнів 5-В класу (1998/99 н.р.)

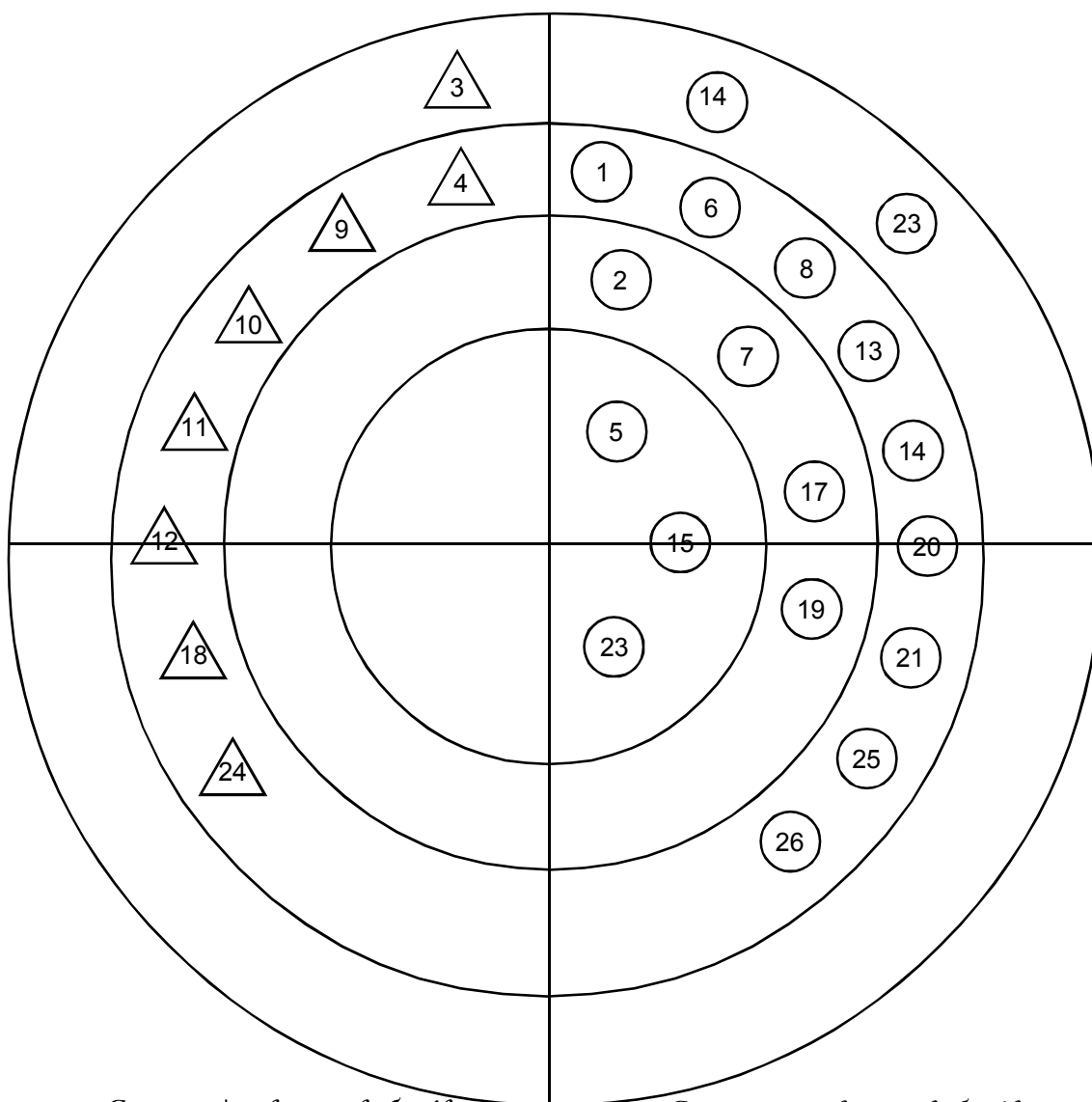

Схема «+» взаємовиборів

Схема «-» взаємовиборів

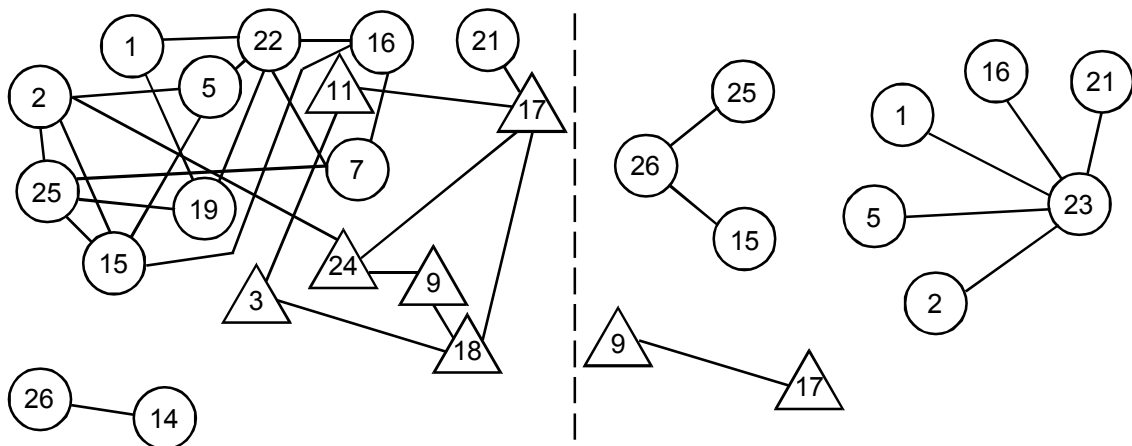
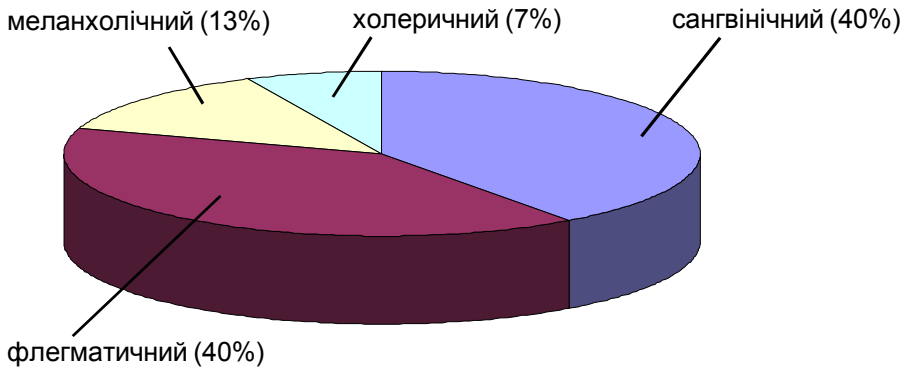
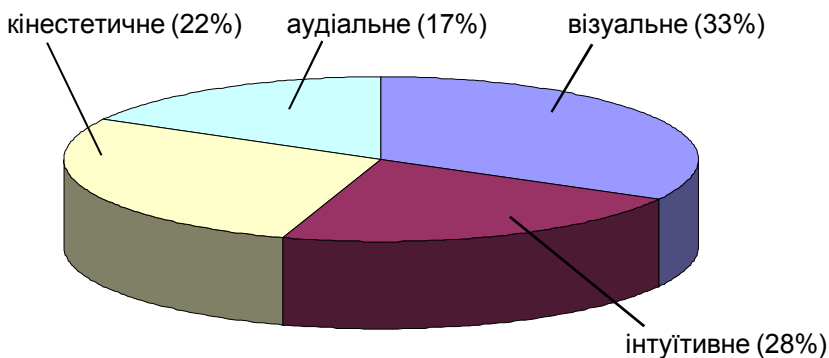

Рисунок 2
Результати досліджень за тестами «Визначення темпераменту»
і «Провідна модальність». 5-В клас, 1998—99 н.р.

ПРОВІДНИЙ ТЕМПЕРАМЕНТ

ПРОВІДНА МОДАЛЬНІСТЬ

них, успішних і проблемних тощо. За потреби вчитель має змогу проконсультуватися у психолога стосовно причин дезадаптованості чи ізольованості того чи іншого вихованця й у такий спосіб обрати оптимальні форми і методи педагогічного впливу на конкретний учнівський контингент.

Групова характеристика учнівських колективів з рекомендаціями психолога допомагає керівникам і вчителям-предметникам створювати сприятливий морально-психологічний

клімат як передумову для колективного становлення школярів, включення кожного в продуктивну освітню співдіяльність. Проектуючи модульно-розвивальні заняття, вчитель орієнтується на загальну психологічну атмосферу в класі, рівні розвитку когнітивної, емоційної і поведінкової складових різних груп учнів та перспективу їх удосконалення.

Не менш цікаві дані одержуємо під час дослідження провідної модальності школярів (*див. рис. 2*). Зрозуміло, що протягом життя кожний із

нас пізнає оточуючий світ через добування і використання різноманітної інформації. Дослідники і вчителі почасти помиляються у своїх орієнтаціях на ту чи ту аудиторію, яка може бути візуальною, кінестетичною, інтуїтивною чи аудіальною залежно від того, до якого способу сприйняття інформації ця аудиторія найбільш схильна – очима, дотиком, інтуїцією чи слухом. Не з'ясувавши, якому саме способу пізнання дитина надає перевагу, стикаємося з фактами, що природжені здібності чинять опір успішній соціалізації та культурному розвитку особистості. Підкріплення ж прийняттого для учня способу навчання дає змогу відчувати впевненість у собі, стимулює розвиток його як сильних, так і слабких сторін. Тоді й учитель здійснює оптимальний відбір технологій, методів і засобів ефективного навчання.

Педагогічна практика в кожному окремому випадку має діяти доцільно також з огляду на тип темпераменту школярів (*див. рис. 2*). Одні й ті ж прийоми навчання чи виховні впливи і заходи по-різному впливають на учнів різного психофізіологічного складу: що в одного викликає жагу знань, добрі прагнення, то іншого роздратовує, відштовхує від навчання і праці, спрямовує на соціальний негатив, а третього залишає в байдужості.

Отже, створення ПППК є однією з найважливіших складових змісту діяльності СПС експериментальної школи. Так, робота дає змогу не тільки обрати адекватні методи і прийоми інноваційного навчання, а й розробляти авторське програмово-методичне забезпечення модульно-розвивальних занять на рівні взаємодоповнення диференційованого та

індивідуального підходу до учнів [2]. Як взірець роботи вчителя-предметника із ПППК пропонуємо самопрезентацію відкритого заняття вчительки української мови і літератури О. Самедової у 5-В класі.

**ПРЕЗЕНТАЦІЯ ВЧИТЕЛЬКОЮ
МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОГО
ЗАНЯТТЯ У 5-В КЛАСІ ПІД ЧАС
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО СЕМІНАРУ
19 БЕРЕЗНЯ 1999 РОКУ
В ЗОШ №43 М. ДОНЕЦЬКА**

*5-В клас, у якому проводиться МРЗ з української літератури, є відібраною навчальною групою учнів з підвищеним і високим інтелектом. До того ж він має гуманітарне спрямування, у ньому розмежовуються чотири групи школярів за розумовим потенціалом (критерієм) – середнього, вище середнього, високого і дуже високого інтелектуального розвитку (*див. табл. 1*).*

Провідний тип класу – сангвінічний, тому клас працює динамічно, у широким темпі. Основна модальність – візуальна та кінестетична. Звідси рекомендація вчителям: на заняттях частіше використовувати таблиці і схеми, більше часу відводити проектній і практичній діяльності школярів.

Учні з 1-го класу навчаються за розвивальною технологією Давидова-Рєпкіна, мають схильність до творчої праці, планування і рефлексії власної учбової діяльності. За цих обставин навчання переважно формує теоретичне мислення вихованців.

Клас дружний, ізольованих і дезадаптованих учнів немає. Учителі мають позитивні установки у взаєминах з класним колективом, міжособистісних конфліктів між дорослими і дітьми не зафіксовано.

Модульно-розвивальне заняття, яке зараз відвідаємо, спроектоване мною так: створена граф-схема з української літератури для 5-го класу, в т. ч. фрагмент з теми “Весняні таємниці”. Остання містить 9 міні-модулів по 30 хв., під час яких розкривається культурний зміст основоположної категорії – відродження народних звичаїв.

У цілісному модульно-розвивальному процесі сьогодні проводжу системно-узагальнювальний і контроль-рефлексивний етапи. Мною підготовлені для цього заняття науковий проект, навчальний сценарій, сторінки розвивального міні-підручника. Крім того, кілька учнів обрали диференційовані програми самореалізації з тематики, що розглядається. За тиждень учні одержали пропедевтичне домашнє завдання.

Основний метод роботи – паритетний проблемний діалог, неперервна ділова комунікація. Клас знайомий із завданнями і психолого-педагогічним змістом етапів модульно-розвивального циклу, кожний має при собі пам’ятку для організації паритетної освітньої

діяльності з учителем та однокласниками. Важливим опертям школярів у навчанні буде специфічний робочий зошит – розвивальний міні-підручник.

1. Гуменюк О.Є. Модульно-розвивальне навчання: соціально-психологічний аспект. – К.: Школяр, 1998. – 112 с.

2. Модульно-розвивальна система. З досвіду роботи ЗОШ № 43 м. Донецька. – Донецьк: ДІПО, 2000. – 51 с.

3. Фурман А.В. Вступ до шкільної практичної психології. – К. – Донецьк: Ровесник. – 1993. – 50 с.

4. Фурман А.В. Психодіагностика особистісної адаптованості вчителів і учнів. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 192 с.

5. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.

6. Фурман А.В. Психодіагностика інтелекту в системі диференціації навчання. – К.: Освіта, 1993. – 224 с.

7. Фурман А.В. Соціально-психологічна експертиза модульно-розвивальних занять у школі. – К.: Правда Ярославичів, 1999. – 56 с.

Надійшла до редакції 10.11.1999.